

P+
SPECIAL
Jaargang 19
Week 20 | 2021

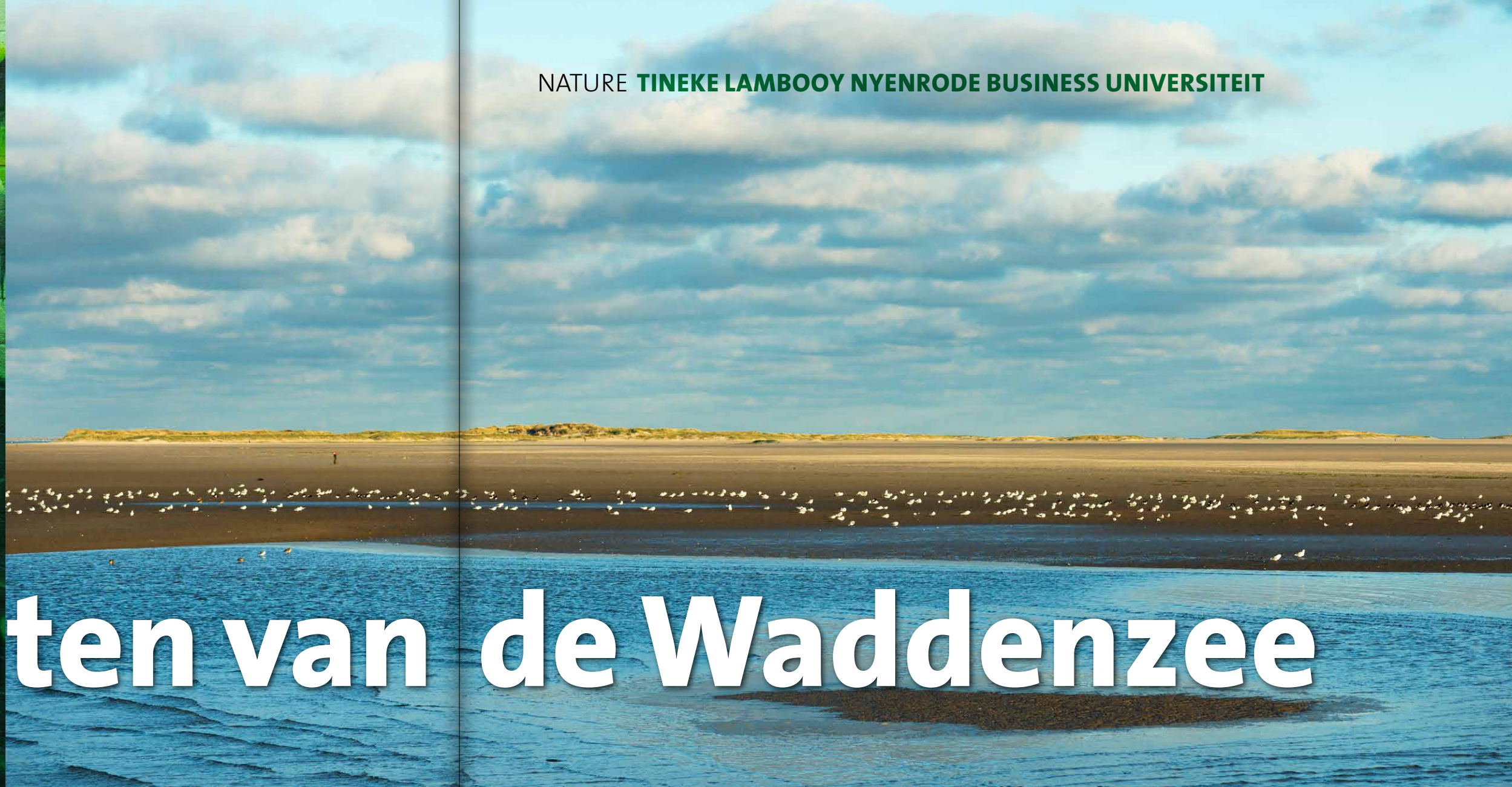
Waddenzee als Natuurschap

Geef de natuur *rechten*

Hoogleraar Corporate Law Tineke Lambooy

De rechten van de Waddenzee

Op alle continenten zijn inmiddels rechten aan rivieren, bergen en natuurgebieden toegekend. Nederland zou de primeur in Europa kunnen krijgen, met onze Waddenzee.

Hoogleraar Tineke Lambooy van Nyenrode ijvert hier al jaren voor. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) zorgde voor een nieuw dilemma tussen twee duurzame doelen: het behoud van biodiversiteit en de transitie naar duurzame energie. Er moet dwars door de Waddenzee een sleuf worden gegraven om daar de stroomkabels in te leggen van de windparken op zee.

Over dilemma's gesproken. Dit is er eentje van een zeldzame moeilijkheidsgraad. Kies maar eens uit deze twee conflicterende duurzame doelen: behoud van biodiversiteit of de toekomst van een economie gebaseerd op windenergie en waterstof. En het is geen theoretische discussie, om leuk lange avonden tijdens een lockdown mee door te komen. Het probleem is even onverwacht als onontkoombaar. Op een winderig terrasje in stil Amsterdam blijkt Tineke Lambooy haar keuze al te hebben gemaakt. "Biodiversiteit staat in dit geval boven economie", stelt ze, resoluut. De juriste, hoogleraar Corporate Law aan Nyenrode Business Universiteit, kiest voor de vogels, zeehonden en de vissen. Ze weet zich gesteund door tal van internationale conventies en verdragen om de biodiversiteit in de Waddenzee goed te beheren, afspraken waar Nederland zich aan heeft gecommitteerd. Die afspraken zijn nu haaks komen te staan op een toekomst waarbij de groene stroom van steeds meer nieuwe windmolenparken in de Noordzee via de Waddenzee aan wal wordt gebracht. In zijn laatste week als minister van EZK besloot Eric Wiebes (VVD) om grote kabels door de kwelders van Schiermonnikoog en de Waddenzee naar de Eemshaven bovenin Groningen aan te

leggen. Dat is de kortste route om de opgewekte stroom naar het achterland door te geven. Of om de energie in het Chemiepark Delfzijl om te zetten in waterstof. Deze energiedrager is niet alleen goed op te slaan als 'batterij', maar kan vanuit Groningen door het gasnetwerk door heel Europa worden getransporteerd. Het is een onverwachte wending in ons gesprek, dat vrij onschuldig begon. De hoofdvraag luidde: wat is de oorsprong van het idee om rechten aan de natuur toe te kennen? Rivieren, bergen, natuurgebieden; het gebeurt nu wereldwijd. Er is zelfs al een initiatief om de maan rechten te geven. Hier in Nederland zou de Waddenzee het belangrijkste gebied zijn om rechtspersoonlijkheid te geven. Lambooy vult in: "Om dus verder te gaan als rechtspersoon met een eigen specifieke doelomschrijving in de oprichtingsdocumentatie, welk doel is gekoppeld aan de internationale afspraken." Samen met collega's Christiaan Stokermans en Jan van de Venis stelde Lambooy voor daaraan de naam 'Natuurschap' te geven. De inspiratiebron: het Waterschap, de oudste democratische instelling in Nederland, stammend uit de dertiende eeuw. Gepassioneerd: "Maar als ik dan weer in de krant lees over de plannen met de Eemshaven, waardoor de Waddenzee deels op

de schop gaat, omdat er sleuven moeten worden gegraven voor dikke kabels, dan denk ik, waar zijn we nu mee bezig? Dit is een kwetsbaar natuurgebied. En het gaat al zo slecht met de visstand. Waar moeten die meer dan tien miljoen trekvogels heen, die nu op de Waddenzee foerageren en uitrusten? Die worden verstoord en komen misschien niet meer terug als daar een industriepark aan het baggeren gaat. En daarnaast zijn ook de gas- en zoutwinning nog steeds gaande. Daardoor zakt de bodem, terwijl het niveau van de zeespiegel tegelijkertijd stijgt door de opwarming van de aarde. Het gevaar bestaat dat de Waddenzee daardoor 'verdrinkt'. Dan hebben we straks helemaal geen Wadden meer."

Maar hoe moet dat dan met de duurzame transitie van Groningen van aardgasleverancier naar leverancier van duurzame elektriciteit en waterstof?
"Waarom moeten wij in Nederland energie opwekken voor die grote internationale datacentra, die zoveel stroom nodig hebben? Een derde van alle datacentra in Europa ligt al in ons land."

Waar moeten die dan staan?
Hardop denkend: "In de Sahara. Of in Spanje. Daar is ruimte volop. Ook voor de zonnepanelen die de stroom voor die data- ➤

“Een Natuurschap is een juridische innovatie”

TINEKE LAMBOOY

► centra kunnen opwekken. En voor de kabels om de data naar de steden en industriegebieden te leiden... Maar de Googles en de Microsofts van deze wereld willen niet naar de Sahara. Ze vinden de situatie daar niet veilig genoeg. En de optie van Spanje of andere lege en zonnige gebieden in Europa zijn vast onvoldoende onderzocht. Nederland heeft bovendien veel ervaring met datacentra en is goed bekabeld, dus data zijn eenvoudig te transporteren. Daarom komen ze hierheen. Maar moeten wij daar onze groene energie voor gebruiken? En steeds meer windmolens overal neerzetten? Er zijn vast geschiktere gebieden te vinden dan een locatie vlakbij een bijzonder natuurgebied als de Waddenzee.”

Wij moeten een paar generaties vooruitdenken en dromen, vindt Lambooy. “Hoe zien wij onze toekomst voor ons? Neem eens een kind in gedachten dat over honderd jaar in Nederland leeft. En stel jezelf de vraag: hoe ziet een mooi Nederland er dan uit voor dat kind? Dan is er echt niemand die zegt: wij willen graag tussen lelijke blokkendozen leven, zonder groen, zonder vogels, zonder vissen. Laten wij daarom net als de kathedraalbouwers van vroeger een plan maken, maar dan voor het behouden en terugbrengen van natuur in Nederland. Laten wij dat nu en gedurende de komende generaties uitvoeren. Het is het beschermen waard. De Wadden, die tot aan Denemarken doorlopen, vormen het grootste ononderbroken systeem van droogvallende en weer overstroomde modderbanken en zandplaten ter wereld.”

Het zit Lambooy hoog, dat is duidelijk. Ze zou haar wiebelige stoeltje op dit Amsterdamse terras dan ook gemakkelijk kunnen omwisselen voor een stevige stapel met documenten waarin Nederland heeft beloofd de Waddenzee te zullen beschermen. De vergelijking met Urgenda dringt zich op, de actieorganisatie van Marjan Minnesma, die bij de rechter afdwong dat de Staat der Nederlanden werk ging maken van alle toezeggingen om de CO₂-uitstoot te reduceren.

Lambooy somde in een wetenschappelijk artikel in ‘Water International’ de vele wetten, Europese richtlijnen en internationale afspraken over de Wadden op. De oudste stamt al uit 1992: de Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic. En deze verving nog oudere overeenkomsten, die al dateerden van 1971. Nederland, Duitsland en Denemarken ondertekenden ook al in 1982 een gezamenlijke verklaring om de Waddenzee te beschermen. Het bleek een goede voorbereiding om de Waddenzee in 2009 uit te roepen tot UNESCO World Heritage. Lambooy: “Nederland heeft zich ook nog eens gecommitteerd aan de internationale Ramsar Conventie voor het behoud van wetlands. De Waddenzee is aangewezen als een ‘Wetland of International Importance’.”

Het is niet dat er helemaal niets gebeurt. Vorig jaar is een Waddenzee Beheerautoriteit in het leven geroepen door de twee ministeries LNV en IenW die gezamenlijk beslissingen nemen over de Waddenzee. Lambooy verwijst: “Interessant is dat de

Waarom een BVm en geen BVs?

Als hoogleraar Corporate Law aan Nyenrode adviseerde Tineke Lambooy mee over een wettelijke regeling voor sociale ondernemingen. In de aankondiging van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) kwam deze nieuwe rechtspersoon BVm te heten, kort voor ‘Besloten Vennootschap maatschappelijk’.

Waarom niet BVs, als verwijzing naar het sociale karakter van de start-ups die veelal werk verschaffen aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt? Lambooy: “Dat vonden we toch te beperkt, omdat je daarmee social enterprises uitsluit die zich richten op bijvoorbeeld herstel van natuurwaarden, het bevorderen van de circulaire economie, vrije pers en naleving van mensenrechten. Daarom de meer overkoepelende term ‘maatschappelijk’, waar zowel sociale als meer op natuur en milieu gerichte bedrijven ook onder kunnen vallen.”

Een ander bijzonder kenmerk is de keuze om niet voor een volledig nieuwe rechtspersoon te kiezen. Lambooy: Het leek ons praktischer om bij een bestaande juridische structuur aan te sluiten, de BV. Bedrijven en organisaties die hiervoor mogelijk in aanmerking gaan komen, kenmerken zich door een statutair vastgelegde maatschappelijke missie. Er komt een aparte wet waarin criteria worden vastgelegd waaraan de onderneming moet voldoen om zich in te schrijven in het Handelsregister als maatschappelijke BV. Bedrijven kunnen de invulling van genoemde criteria bij de notaris in hun statuten laten vastleggen.”

Naast het invoeren van deze juridische vorm wordt de dienstverlening door de overheid aan maatschappelijke ondernemers verbeterd. Zo zullen ze begeleid worden met vragen over wet- en regelgeving en wordt een werkgroep ‘maatschappelijk ondernemerschap’ ingesteld waarbij kennisdeling op het gebied van maatschappelijk ondernemerschap tussen overheden wordt gestimuleerd. Daarnaast vindt het kabinet het belangrijk dat de overheid zelf ook maatschappelijke ondernemingen betreft in haar inkoop- en aanbestedingsbeleid. Er zal daarom worden onderzocht hoe meer aandacht uit kan gaan naar maatschappelijke ondernemingen en voorbehouden opdrachten met behoud van het gelijke speelveld. Na een door het ministerie georganiseerde consultatieronde onder

gemeenteraad van Noardeast-Fryslân een motie heeft aangenomen om deze Beheerautoriteit een onafhankelijke rechtsvorm en budget te geven. Dat zou dan meer in lijn liggen met de ontwikkeling die je nu wereldwijd ziet, om rechten aan de natuur toe te kennen.”

Waar is dat denken over natuurrechten eigenlijk begonnen?

“In Zuid-Amerika. Ecuador was in 2008 het eerste land dat in de grondwet rechten aan de natuur toeweest, om zo ‘vitale kringlopen te beschermen’. Bolivia volgde in 2010 met een ‘Wet van de Rechten van Moeder Aarde’, waarbij de natuur als ‘collectief nationaal belang’ werd erkend. In Colombia brachten jonge mensen, soms niet ouder dan zeven jaar, het Hoogerechtshof in 2018 tot de uitspraak dat het nationale deel van het Amazonewoud als een ‘entity subjects of rights’ moest worden aangemerkt, met dezelfde rechten als mensen. De jongeren waren naar de rechter gestapt omdat de regering er niet in slaagde de

Tineke Lambooy: “Liever een BV maatschappelijk dan een BV sociaal.”

belangstellenden werkt het ministerie nu de nieuwe rechtspersoon voor maatschappelijke ondernemingen verder uit.

Het **allereerste onderzoek** naar een wettelijke status voor sociale bedrijven stond in 2013 in P+.

kaalslag van het regenwoud te stoppen. Ze vonden dit een aantasting van hun recht op een gezonde leefomgeving, hun toegang tot water en voedsel.

In India verklaarde de Hoge Raad van de deelstaat Uttarakhand in 2017 dat de gletsjers, de oevers en de heilige rivier de Ganges en de Yamuna ‘legal personhood’ hadden. Doel was de enorme vervuiling van deze heilige rivier aan de orde te stellen. Door aan de rivier rechten toe te kennen, kan deze zelf optreden tegen vervuilers. Inmiddels is die status van rechtspersoon ‘on-hold’ door een vervolgspraak van de Hoge Raad van India, die zich over de zaak buigt.

In Nieuw-Zeeland zijn er nu al drie natuurparken die zelf rechten hebben gekregen, waaronder ook een rivier. In 2017 werd daar als laatste de vulkanisch berg Taranaki, of Mount Egmont, aan toegevoegd. Alle natuurgebieden zijn belangrijk voor de oorspronkelijke bewoners van het land, de Maori. Zij zien zichzelf als onderdeel van de biotoop, als onderdeel van de rivier Whanganui (‘I am ►

Hoe leer je omgaan met dilemma's?

Hoe kun je maatschappelijke vraagstukken die dringend om een keuze vragen het beste benaderen? Daar zijn ordeningsprincipes voor: de markt, het recht en de ethiek. Speciaal op dit thema biedt Nyenrode Business Universiteit een leergang aan binnen het Modulair Executive MBA-programma. Centraal staat hierbij de vraag: hoe kunnen marktprikkels, regels en moraal ervoor zorgen dat mensen vreedzaam met elkaar samenleven? Studenten krijgen de gereedschapskisten van de econoom, de jurist en de filosoof aangereikt en gaan hiermee praktisch aan de slag. “Je krijgt inzicht in elkaars wereld en beleving. Daardoor praat je niet alleen over een betere samenwerking tussen publiek en privaat, maar ook over hoe je hier zelf een steentje aan kunt bijdragen”, aldus Nyenrode.

Websites

- + [Het Modulair Executive MBA-programma van Nyenrode](#)
- + [De module markt, recht en ethiek binnen het modulaire MBA-programma](#)

► *the river, the river is me*). Het verlenen van rechten aan deze natuurparken was in de basis een schikking om de strijd over de zeggenschap over de gebieden te beëindigen. Die strijd was al vele jaren gaande tussen de overheid en de oudste bewoners, de Maori. Niet kort daarna, in 2018, verschenen ook in Australië spandoeken met de tekst ‘Is it time to give our rivers rights?’ Dat was langs de Margaret River. Er zijn heel wat meer gebieden in dit land waar de Aboriginals om natuurrechten vragen. Zij hebben zich in die droogte tienduizenden jaren weten te handhaven, waar wij het nog geen twee dagen zouden volhouden. Ze kenden een uitgekend systeem om met elkaar en naast elkaar in dit land te wonen, waarbij de diverse inheemse groepen precies wisten waar verborgen watervoorraden te vinden waren. Die traditie is door de Engelse kolonisten tweehonderd jaar lang niet gewaardeerd. De koloniale wetgeving voerde landrechten in, die niet aansloten op de manier waarop Aboriginals onderdeel van het land waren. Door rechten aan rivieren te geven en de inheemse wijsheid nu expliciet te betrekken bij het beheer daarvan, wordt geprobeerd natuurgebieden opnieuw te gaan waarderen om hun eigen kwaliteiten. Dat is wat ik zie in mijn onderzoek naar de rivier de Yarra in Victoria, Australië, die in 2017 rechten kreeg. De meest recente natuurrechten zijn in Canada ook weer aan een rivier toegekend, de Magpie River in het noorden van de provincie Quebec. Ook hier zullen de oorspronkelijke bewoners voortaan waken over deze rechten, waaronder het recht om een partij voor de rechter te dagen wanneer deze de rivier vervuult.”

We lopen hier in Europa en Nederland flink achter.

“We vinden het raar om rechten aan een natuurgebied toe te kennen. Maar we vinden het niet gek dat er tal van rechten zijn

voor andere, niet-menselijke zaken. Neem mijn vakgebied, mijn leerstoel aan Nyenrode: de Corporate Law. Bedrijven, coöperaties, verenigingen en goede doelstichtingen zijn ook geen mensen, ook al worden ze door mensen bestuurd. Zij tekenen namens de NV of de BV voor opdrachten aan de bank, transacties, leningen, verplichtingen aan de fiscus. Hetzelfde geldt voor waterschappen, gemeenten en ga zo maar door.”

Een wettelijk Natuurschap de Waddenzee heeft dus wel menselijke bestuurders nodig? “Mensen die al het nodige werk doen om het statutaire doel te vervullen van die onafhankelijke rechtspersoon de Waddenzee. In de oprichtingsdocumentatie moet een richtsnoer voor het bestuur worden opgenomen: hoe te handelen. Er moet ook een serieus budget zijn, dat door de Staat moet worden geleverd. En dan kan deze rechtspersoon vervolgens aan de slag om de natuurwaarden te beheren. De rechtspersoon kan bijvoorbeeld ook vergunningen gaan verstrekken aan vissers en andere gebruikers.”

En ook vergunningen aan de kabelleggers in de Waddenzee?

“Die zouden eerst alle opties in kaart moeten brengen die passen binnen het grotere plan voor de toekomst van de Waddenzee. En dan komen pas de praktische vragen. Moeten die kabels er komen? Waarom moeten ze via Schiermonnikoog lopen? Omdat dat goedkoper is? Is het mogelijk om nieuwe kabels naast oude kabels in een bestaande vaargeul te leggen? Op basis daarvan zou een Natuurschap een besluit nemen.” ■